

НАУКА ИЛИ НАУКОПОДОБИЕ?

Не бих се заел да пиша рецензия за студията на В. Велчев „Тургенев в България“, ако не бяха ме заинтересували многобройните и многообещаващи отзиви за нея.¹ Те ме караха да мисля, че съм пропуснал много важно изследване, което е обогатило родното литературознание и дори е надхвърлило неговите тесни рамки. Особено ме учудваше настойчивостта, с която се внишаваше на недосетливото съветско литературознание, че новопоявеният се труд е огромно достижение и за него. Дори и това се е видало скромно на един от моите предшественици по рецензиране, та той (по-точно — тя) свързва студията на В. Велчев със задачите на седемгодишния план в СССР... Нещо повече — съвсем сериозно се твърди, че не само „се обогатява съветското тургеневоведение с нови данни за политическите възгледи на писателя-демократ“, но „се разкриват чрез анализа на отделни факти общи закономерности в международналните литературни връзки“. Не е забравен и предстоящият V Международен славистичен конгрес в София — 1963 година. След като се напомним за участието на В. Велчев в миналия конгрес в Москва, специално се изтъква, че „този труд е посветен на основната проблематика на конгреса — славянските литературни връзки“. „От отзивите и на тримата рецензенти следва, че това е първо по рода си изследване у нас, че докато по-рано проучванията в тази област са носели предимно био-или библиографски популярен характер, сега тази студия се отличава с „широк обхват на поставената тема и дълбочина на изследваните проблеми“, че за пръв път така всестранно и цялостно се проучва влиянието на отделен писател върху социално-историческия и литературен процес у нас. Не е отмината и стройната композиция на труда и още много, много други негови достойнства.

1. С. Правчанов, „Тургенев в България“, в „Лит. новини“, бр. 15 от 6. XII. 1961 г.; М. Гургулова — Костова, „Тургенев в България“, сп. „Вопросы литературы“, кн. I, 1962 г. стр. 231—232; Ек. Даскалова, „Едно изследване в областта на българо-руските литературни връзки, сп. „Език и литература“, кн. I, 1962 г., стр. 91—93.

„Нищо чудно пък всичко да е така“ — ще каже всеки непредубеден читател, ще разтвори с трепет въпросния труд и ще започне да дири посочените редки достойнства. Уви! — той няма да ги намери, колкото и да ги търси, защото те липсват и само ще остане удивен от особено то зрение на рецензентите. На какво се дължи то — това е вече друг въпрос.

Нека още в началото кажем, че те имат право само в едно: действително в този труд са събрани и систематизирани редица интересни материали — кои повече, кои по-малко достоверни и значителни — за връзките на Тургенев с България и отделни българи, за оценките на неговите произведения и цялото му творчество у нас, за превеждането му на български език и накрая за влиянието му върху представители на нашата литература. С това се прави известен принос, изнесат се нови факти, които обаче се нуждаят от дълбоко научно осмисляне, от строга и обективна оценка, от много по-точно и конкретно познаване творчеството на самия Тургенев. Защото тъкмо тук — в осмислянето, в подхода, в методологията на автора В. Велчев личат органически слабости, блуждаене около проблемите, което неизбежно води до създаване на изкуствени микро-проблеми, до преувеличения и пресилвания — до видимост, подобие на наука, а не до истинска наука.

Още първата страница на студията буди известно недоумение и възражение срещу начина на изложение на материала, срещу подхода на автора. Вместо да ни въведе в спецификата на творчеството на Тургенев, да изложи конкретно най-характерните проблеми в него, с които то е предизвиквало постоянен интерес и симпатия не само в Русия, но и в целия свят; вместо да отбележи в какво се състои историческото значение на Тургенев така, както това отдавна е определено от съветското литературознание — В. Велчев се занимава с най-общи и бих казал ненужни формулировки, с поставяне на задачи и проблеми в тяхната най-обща форма (с какъвто успех може да се говори за всеки

автор и за цялата руска литература). Чувствах едно непреодолимо влечение у автора към общо теоретизиране, което на редица места се изразява в обикновеното преливане от пусто в празно. Какво означава например още второто изречение в студията: „Основният факт, който определя историческото значение на Тургенев като писател се състои в това, че той изобрази исторически необходими процеси в развитието на руското общество от 40-те до 80-те години на миналия век“. С такива полуребуси, полузагадки отговарят студентите на изпит, когато не знаят нищо за определен автор. Всеки познателен писател в световната литература изобразява исторически необходими процеси в своята страна, на своето време. А по-специално в Русия — кой от живущите през тези десетилетия крупни руски писатели не изобрази исторически необходими процеси? И Гогол, и Херцен, и Гончаров, и Некрасов, и Толстой, и Чернишевски, и Салтиков-Шчедрин, и т. н., и т. н. Може би ще ни възразят, че по-нататък се уточняват тези процеси, като се говори, че Тургенев изобразил неизбежната гибел на дворянската класа? Но и това е толкова общо, че с еднакъв успех може да се отнесе към Гогол, Некрасов, Шчедрин и редица още писатели (да си припомним „Мъртви души“, „Господа Головлёвы“, „Кой в Русия живее добре“). И понеже авторът чувства своята сила в най-абстрактното поставяне на проблемите, той продължава: „И накрая, историческото значение на Тургенев се определя от това, доколко той със своето творчество е съдействувал за осъществяване на тези процеси, в каква степен той е въодушевявал, активизирал и мобилизирал прогресивните обществени сили на борба за най-бързото, цялостното и последователно отричане на отмиращите социални отношения и за утвърждаване на новите зараждащи се отношения“. Читателят има право да запита: все пак доколко и в каква степен? Така, както е казано в тая фраза, Тургенев е изкаран по-революционен и от революционните демократи. А той никога не е проповядвал „най-бързо, цялостно и последователно отричане на отмиращите социални отношения“, защото това означава революция, а известно е, че Тургенев никога не е бил революционер.

Впрочем това е само началото на голям брой недоумения и възражения. То е свързано и с друга особеност на разглеждания труд, на неговото изложение. Авторът В. Велчев никога не пристъпва направо към отделния факт или проблем, никога не оставя на читателя възможност сам да реши кое е важно и кое не е, кое е открито за пръв път и кое не. В съзнанието

на читателя със завидна настойчивост се натрапва: „както вече видяхме“, „както вече установихме за пръв път“, „към този въпрос трябва да се подхожда исторически“, „трябва да се има предвид историческата среда“, „след нашия обзор“, „към това трябва да прибавим“ и пр. и пр. Един лъжеакадемичен стил, едно обрастване на фразата с паразитни допълнения, които издават една постоянна грижа за самоизтъкване, саморекламиране и една склонност към изкуствено усложняване, към парадно, надутото формулиране на най-обикновени мисли. Вместо живата непосредствена реч, която да улича, вместо непосредственото въвеждане във фактите и проблемите — вие минавате през няколко парадни врати, над които висят портрети на автора и вас ви обзема страх пред неговата ученост, пред неговата способност да обгръща всичко с една видимост от необикновена дълбочина и острота на мисленето, от недостижима теоретическа подготвеност. А всъщност зад всичко това се крие повечето пъти ненужно дълбокомислие, повтаряне на азбучни истини, поставяне на дребни, изкуствени въпроси.

След краткия помпозен увод В. Велчев пристъпва към преглед на ония произведения на Тургенев, които са свързани с България. Безусловно читателят може да узнае редица интересни факти, с някои от разсъжденията на автора ще се съгласи, но въпросът е там, че в труда винаги се редува върното с невярното, научното с псевдонаучното, казаното със съзнателно замъгланото. Защо например в обзора на Тургеневите творби, свързани с България и историческата съдба на българския народ, е включено и стихотворението в проза „Село“? В него нищо не се говори за България, напротив, изразява се отрицателно отношение към завоевателските стремехи на руския царизъм. Само така могат да се тълкуват последните фрази в това стихотворение. И изобщо непонятно е защо авторът на студията нищо не е споменал за противоречивото отношение на Тургенев към руско-турската война, която донесе нашето освобождение. Много лесно е да се види от неговите писма до Полонски и др., че отначало той е бил против тази война, като е смятал (както и цялата демократична, напредничава общественост в Русия), че руското самодържавие иска да отклони вниманието на руския народ от разрешаването на вътрешните наболели проблеми. Всичко това трябва да се има предвид, когато се говори за „Крокет в Уиндзор“, „В памет на Ю. Вревска“ и др. произведения. Впрочем, защо нищо не е споменато за отношението на самия Тургенев към някои негови творби? Както е известно, той е наричал стихотворението „Крокет в Уиндзор“ „безделка“.

Буди недоумение и следната постановка на В. Велчев: „Решаващо значение при изследване въпроса за отношението на Тургенев към българите и към тяхното освобождение ще има пълното издание на писмата на Тургенев, което сега се подготвя от Института за руска литература (Пушкинският дом) при Академията на науките в СССР, в Ленинград“. Струва ми се, че каквито и писма да се открият твърда, те никога няма да имат онова историческо и художествено значение, което има романът „В навечерието“. Те не могат да надминат известното вече художествено дело на Тургенев, в което той пределно ясно е изразил своите горещи симпатии и поддръжка на освободителната борба на българския народ срещу турското иго.

В. Велчев прекалено много се увлича в преразказване на съдържанието на отделни произведения, в тълкуване на очевидни неща. При това той така преразказва понякога, че се получават комични ефекти, защото поетичният образ се възприема от него в буквален смисъл. Така например в стихотворението „Грозд“ Тургенев изповядва следното:

„Горещи тежки капки потичат и се търкалят по бузите ми. . . плъзгат се по устните ми. . . Какво е това? Съзли. . . или кръв?“

В. Велчев с пълна сериозност и многозначително преразказва горното така: „Той забравя себе си, чувства се виновен в това, оплаква жертвите не със съзли, а може би с кръв“ . . .

Между интересните сведения за творческата история на романа „В навечерието“, за прототипа на Инсаров от време на време се вмъкват неправилен предположения, приблизителни критерии, неоправдани претенции. Човек може да остане с впечатление, че авторът не вижда голяма разлика между замисъл и изтъкване, между суров материал и цялостен художествен образ, в който винаги, разбира се, има домисляне в духа на това, което търси или иска да изрази творецът.

Авторът на „Тургенев в България“ смята, че всичко трябва да се съдържа в предварително готов вид за един или друг образ. От друга страна, той лесно решава някои въпроси, като не признава индивидуални случаи, неочаквани поврати, неповторими моменти — а изхожда от творческата практика на Тургенев изобщо. В това личи тенденция към схематизиране, към вкарване на всичко в предварително изготвени рамки. Като че ли става дума за математически уравнения, които се решават по един и същи

начин, а не за неповторими художествени творби.

Но в случая е по-важно друго. Той напълно игнорира оценките на руската революционно-демократична критика както за романа „В навечерието“ изобщо, така и специално за образа на Инсаров. Достатъчно беше да се обърне към известната статия на Добролюбов, за да станат излишни някои дирения и предположения, да се хвърли най-вярна светлина върху процеса на възникването и оформянето на образа на Инсаров.

Страниците, посветени на кореспонденцията между Юлия Вревска и Тургенев, на срещите между С. С. Бобчев и Виктория Живкова, от една страна, и Тургенев, от друга, представляват значителен интерес. Но и тук трябва да отбележим злоупотреба с преразказването, чести повторения на едни и същи неща, навинни предположения, пълно доверяване на мемоарните свидетелства. Особено удивление предизвикват съвсем неочакваните заключения на автора на студията въз основа на най-общи и неясни изрази от мемоарите. От случайно обронени фрази — често пъти дан на любезност и внимание или на съчувствие — се правят математически точни изводи, генерални обобщения. Например Виктория Живкова се оплаква на Тургенев (както тя твърди в спомените си), че след Освобождението на България патриотизмът и безкористната служба са изместени от чиновническия мундир. Тургенев ѝ отговаря, че това е неизбежно зло, че то ще изчезне, след като новите български учреждения приемат определена форма и се попълнят с достойни хора. От това В. Велчев заключава, че И. С. Тургенев „по принцип приема системата на устройството на българската държава, организирана на началата на конституционната монархия“. Наистина, непостижими са понякога пътищата на обобщението! Но за автора това е напълно естествено, защото той пак си има готовата схема — политическите възгледи на Тургенев.

Редица разсъждения и изводи на В. Велчев на стр. 732 и съседните ни напомнят за един герой на Чехов, който обичал всеки път да прави отгритието „досега вие бяхте ерген, а сега сте вече женен“. За него не съществуват очевидни, от само себе си разбиращи се неща — навсякъде се търси някакъв потаен, скрит смисъл, всичко се облича в дрехата на дълбокомислието и многозначителността. Това трябва да подчертае пропастта, която съществува между неизкусения читател и недостижимата ерудиция на учения, да се изтъкне, че тук се искат особени качества, особена проникателност. Впрочем проникателност е нужна, абсолютно нужна,

но не в духа на Чеховия герой, защото тогава остават на страна истинските задачи и проблеми, а на повърхността изплуват произволни схеми, изсмукани из пръстите изводи. Така изниква абсолютно безсмисленият „проблем“ на стр. 739 за руското копие и кисингенското издание на стихотворението „Крокет в Уиндзор“, макар че нищо не говори в полза на поставянето изобщо на този проблем.

Нека сега се спрем на най-важния въпрос в студията — влиянието на Тургенев върху наши писатели до Освобождението на България от турското робство и след него — до края на 19 век. Този въпрос би трябвало да бъде в центъра на труда, в неговото решение е трябвало да проличи действителната изследователска методология на автора, уменият му да вижда в тънкости литературните явления. За съжаление, трябва да кажем, че тъкмо тук В. Велчев е претърпял почти пълен неуспех, проличал е абсолютно неприемливият му подход, неумението му да бори изобщо със сложни художествени явления. Там, където трябва да се различат основното от второстепенното, повърхността от същността на явлениято случайната фраза от обективната реалност, там, където трябва да се бори вече със собствено виждане и преценка на художествените явления, да се търсят нюанси — той е напълно безсилен. Неговата сила е в повторението на шаблонизирани формули: — че световното значение на един автор е неразделно от националното му значение, че ролята на влиянието не бива да се преувеличава, че то само стимулира и пр. и пр.

Например той разглежда влиянието на Тургенев върху Христо Ботев и неговото творчество. За него обаче не съществува принципиален и основен въпрос, че и в руското литературно и идейно влияние у нас до Освобождението има различни линии, че що се отнася до нашите революционни демократи основно е влиянието на Херцен — Огарьов и Чернишевски — Некрасов, а след това влиянието на други дейци и писатели. Вярно е, че много от произведенията на Тургенев са се възприемали без най-пряка връзка с неговите политически възгледи, че те са въодушевлявали напредничавата и бореца се младеж. Но това не ни дава правото да го славим изцяло, да го обединяваме с революционните демократи, които ясно и открито са проповядвали революция и много по-определено са рисували новите хора. Понеже В. Велчев няма под ръка почти никакви конкретни данни за влиянието на Тургенев върху Ботев, той сепуска в общи разсъждения за руската литература изобщо и отношението на Ботев към нея, в предположения, които съв-

сем малко убеждават. На края той намира изхода, като вместо да говори за Тургенев той говори за „носители на революционно-демократични идеали“, за герои различници и пр. И всъщност от проблема за влиянието на Тургенев върху Ботев не остава нищо конкретно, а само общи фрази. Остава това, което знаем вече — че върху Ботев са влияли главно Чернишевски и другите революционни демократи, че Ботев добре е знаел принципната разлика между либерализма и революционната проповед. А разликата тук е действително голяма и качествена, не такава, каквато у рисува В. Велчев — единият (т. е. Чернишевски) бил „последователен в своя демократизъм“, а другият (т. е. Тургенев) бил „по-умерен, по-легален в своите методи на политическа борба.“ Разликата тук не се измерва с по-малко и с повече, а с това, че единият е бил революционер и затова е бил учител на Ботев, а другият е бил либерал, макар и да е съчувствувал на революционната младеж (без да разбира до край нейните идеали) и не е могъл да има същото влияние върху Ботев. Струва ми се, че такова разграничаване трябва да се направи още в началото.

По-нататък В. Велчев разглежда взаимоотношенията на още трима български писатели (вече след Освобождението) с Тургенев: П. Р. Славейков, Иван Вазов и Алеко Константинов. Той сравнява стихотворението в проза „Ще чуеш присъдата на глупака“ от Тургенев със своеобразното му творческо пречупване у П. Р. Славейков и показва как творбата на руския писател приема нови черти, конкретно историческо и национално изтъкване у П. Р. Славейков. Срещу това нямаме никакви възражения, макар че и тук не са избегнати дълбокоумислият. Но когато става дума вече за Вазов, отново навлизаме в сферата на общите разсъждения за руската литература, как той се учил и обичал да чете руски книги, как те му открили нови светове и пр. Пак най-общи предположения, пак нищо конкретно, което действително да ни доказва, че е имало сериозни творчески взаимоотношения, че Тургенев е оставил следи в творчеството на Вазов. Народният поет чел христоматията на Галахов, слушал лекциите на Георг Брандес, взел участие в очерка на Радул Канели, където се споменава за Рудин, сравнява се неговата борба чрез слово с борбата, която той водил срещу режима на Стамболов. Това е всичкото. А къде са художествените факти и явления?

Най-неблагополучно е положението със страниците, посветени на Алеко Константинов. Тук В. Велчев повтаря известни вече факти от биографията на Алеко, от

неговото пребиваване в Николаев — Одеса и запознаването му с руската литература. Нашето литературно знание вече е доказало съвършено убедително, че най-близки до Алеко по цялостния дух на своето творчество са Гогол, Щедрин, Некрасов, че в смеха на Алеко, в сатиричните похвати има общи черти с великите руски сатирици. От редица проучвания и мемоари знаем неговото отношение към Гогол още в николаевския пансион, където той е вземал участие в спектакъла „Ревизор“. Достатъчно е само да разгърнем страниците на неговите книги, за да се убедим веднага, че досегашните изследователи на творчеството му са напълно прави, като го обличават преди всичко с Гогол, Щедрин, Некрасов. Това обаче не задоволява В. Велчев и той търси и тук да каже нова дума, да ни изненада с „ново осветление“, да направи преврат в нашите разбирания по тези проблеми. Той прибавя до следните аргументи: 1) Алеко Константинов съобщил в своята изповед пред Иван Д. Шишманов, че негов любим писател е Тургенев; 2) Алеко Константинов се е учел от Тургенев да долавя и отразява характерни социални типове като Бай Ганьо.

Верни ли са тези аргументи? Мисля, че абсолютно не. Тъкмо тук се проявява липсата на научен, литературоведчески подход у В. Велчев. Един писател може да си има любим автор, но не е задължително той да му бъде непосредствения учител, той да му оказва най-пряко влияние. За кого не е ясно, че духът, същността, насоките на творчество са различни у Тургенев и Алеко Константинов. В случая би могло да се изкаже следното, най-вероятно според мен предположение: сатирикът, изобличителят Алеко е влюбен в поезията на Тургенев, в поестичните, възвишени пориви на неговите герои, защото с тях той си е отдъхвал от мрачната българска действителност, от байганьовците, от „свинските муцуни“, както би казал Гогол. За него творчеството на Тургенев е извор с чиста вода, който му дава възможност да си поеме дъх, дава опора на неговия хуманизъм, на скритите идеални пориви в най-сатиричните му творби. Тук обичта, привързаността е повече по контраст, струва ми се, отколкото по пряко обличаване. Пък и Алеко Константинов е бил поет в душата си, той е носел Тургеневите пориви, но е бил принуден да рисува байганьовци, да бичува развъдилата се политическа папач след нахлуването на капиталистическите отношения в нашата страна.

Вторият аргумент е очевидно неверен. Алеко е могъл с много по-голям успех да се учи от Гогол и Щедрин в долавянето и рисуването на характерни социални типове, отколкото у Тургенев. Още по-

вече, че силата на Тургенев, неговата специфика (останала извън погледа на В. Велчев) е съвсем другаде: в долавянето на новите идейни брожения и вселения, преди те да са още оформени напълно и понятни за цялото общество, виждането на новите обществени типове в техния зародиш, изобразяването на идейните търсения у дворянската и разночинската интелигенция. А социалните типове у Алеко Константинов по своята същност, по начина на обрисуване са много по-сродни с тези на Гогол и Щедрин, защото тъкмо те са рисували оформили се вече явления и типове.

Вместо да се задълбочи в тези въпроси авторът на разглеждания труд се залавя за отделни неточности у някои изследователи, за да им докаже още веднъж общоизвестни неща. В края на краищата излиза, че най-съществената част в общия комплекс от проблеми не е задълбочено научно осветлена, защото авторът просто няма сили да се справи с това, няма нужното литературоведческо виждане. С предварителни схеми, с предварително ограничен брой от аргументи, с плуването в сферата на най-общите понятия не се постига нищо. Липсата на достатъчно убедителни факти и липсата на творчески, диалектически подход си откъщават жестоко.¹

Значителен дял в студията е посветен на изчерпателно изброяване на всички преводи на Тургеневни творби у нас. Отделни страници приличат на справки, дадени от Народната библиотека и включени направо в труда, вместо да се дадат като приложение, където им е мястото, а в труда да остане само анализът, обобщението. Но и обобщението на автора издребнява понякога. Вместо да каже, че преди Освобождението са превеждани главно творбите на Тургенев, свързани с България, а след 1878 г. се преминава към цялото останало творчество, той и от тази естествена мисъл прави дълбоко откритие, облича я в дрехата на нещо много мъчно установимо.

Когато проследява отзивите за Тургеневни произведения у нас, В. Велчев незабелязано изпада под влияние на буржоазните вестници — както е в случая

1. До какви курioзи стига В. Велчев в своите неаучни разбирания за взаимните влияния личи и от следното „обличаване“ на Алеко Константинов с Тургенев: „Не е безинтересно да се отбележи, че стихотворенията на Алеко Константинов от 1894, 1895 и 1896 г. г., озаглавени „Проза в стихове“, по своето название, ... ни напомнят за „Стихотворения в проза“ от Тургенев.“ (Стр. 779). С това се изчерпва цялото сходство (както е изтъкнала в рецензията си И. Л. Назарова — см. „Русская литература“, кн. 3, 1962. В тази рецензия са посочени и някои фактически грешки в книгата, неотбелязани от мен.

на стр. 749 и не допуска дори, че в „Отзив“ на радославистите може да преинача нещата за свои користни цели. Той се отклонява доста при разглеждането на книгата „Сибир и заточението в Русия“ от Ж. Кенан (стр. 752-4), като повдига въпроси, нямалши определена стойност за тургуневедението. И понеже неговата стихия е да разгадава, той и тук навлиза в дебрите на тайнствените предположения и заключения. Литературознанието, научният метод на изследване се изместват от някакъв спиритизъм, който позволява на В. Велчев с „пределна точност да установява политическите възгледи на преводача на тази книга (при това неизвестен!) като народоволецки или социалистически. Въз основа на какво? На това, че стихотворението в проза „Праг“ от Тургенев било поместено в този вариант, който разпространявали народоволците в Русия (вероятно друг едва ли е попадал изобщо в България) и че книгата била отпечатана в печатницата на Спиро Гулабчев. Макар и да са важни тези фактори, те все още не дават основание за категорични изводи, за безпогрешни решения.

Трудно е да се изброят всички явни противоречия в труда на В. Велчев и постоянните констатации на очевидни, естествени неща. Те не му дават възможност да различа значителното от незначителното, завоеванието от известното вече. С еднаква страст и велико търпение се изброява всичко. И затова остават незабелязани макар и скромните достижения на един Йордан Иванов, който разкрива много по-тънък подход, по-специфично навлизане в художествената проблематика на Тургеневото творчество, отколкото нашият съвременен изследовател. Впрочем нашият изследовател в много случаи се ограничава с преразказване, без да се намесва, без да изкаже своето конкретно отношение или мнение по отделни въпроси. Той предпочита заключителните слова, общите присъди. Съвсем безстрастно той предава мисълта на П. Пешов, че по време на смъртта на Тургенев в Русия нямало таланти. Не го смущава абсурдността на това твърдение. В духа на вулгарния социологизъм той свързва значителни художествени явления или взаимоотношения със съвсем злободневни политически събития (гл. стр. 772). Към критици от края на 19 век той предявява съвременни изисквания, без да се опитва да обясни с едни или други обстоятелства някои техни позиции или преценки. Понякога оставаш с впечатление, че тези критици са били по-внимателни от своя бъдещ строг съдник и не са допускали например такива разсъждения за реалистическия метод: „Реалистическият метод

на Тургенев се изразява не само в това, че той вижда и изразява (!) причините и следствията на обществените явления, но и в това, че той създава своите герои въз основа на реални лица, прототипове, чиито черти претворява в съответствие със своите възгледи“. (А който не изхожда от реални лица, прототипове в своите произведения? Към кой метод трябва да бъде отнесен?). Също така необмислени и погрешни са някои съвети и пожелания на В. Велчев. Добре, че П. Пешов няма физическата възможност да изпълни препоръката на съвременния учен „да осветли“ произведението на Тургенев „възвнъ рамките на неговите политически симпатии“ (стр. 778).

По-добро впечатление прави разглеждането на очерка на Радул Канели, в който се прокарва сравнение между проповедническата роля на Рудин и борбата на Иван Вазов срещу Стамболовия режим. Сам по себе си този факт е твърде любопитен и в тълкуването му като че ли няма пресиравания. Обаче как да схващаме категоричното твърдение на В. Велчев, че „фрагментарният характер на изказванията на Д. Благоев за Тургенев и използването на някои страни от творчеството на писателя за политически цели са причина за непълнотата и несистемността на неговите възгледи за писателя?“. Та нали В. Велчев постоянно борови с фрагментарни изказвания, а не със завършени изследвания за Тургенев? Нали едно от главните положения в неговата студия е, че творчеството на руския писател се използва в идеологическата и политическата борба у нас между русофилските и русофобските партии? А нима използването на някои страни от творчеството на един или друг крупен писател за политически цели пречи на възможността да се даде системна и пълна оценка на неговото творчество? Нека авторът на „Тургенев в България“ си спомни статиите на Ленин за Толстой и първата фраза на своя труд, в която той цитира изказването на Ленин за Тургенев, но никъде не си е спомнил втората част от него. А тя би му помогнала да тури все пак в по-определени идейни рамки влиянието на Тургенев в България, върху наши писатели и да не разтваря това влияние в твърде неумовими за обикновения читател предели.

Нека да привършим вече. В. Велчев си е поставил за цел да проследи в своето изследване няколко момента: произведението на великия руски писател на българска тема, тяхното превеждане и възприемане у нас, тяхното значение; българската критика за Тургенев; българските преводи на неговите творби; връзките на Тургенев с България и представители на българския народ; влиянието на Турге-

нев върху нашата литература до началото на 20 век. Всичко това вкупом означава да се проследи какво място засма Тургенев в нашето историческо и литературно развитие, каква роля е играл той в духовния живот на българите до края на 19 век. В тази си задача Велчев е успял само отчасти и бихме казали само в документалната, фактическата страна. Що се отнася до тълкуването на фактите, до вникване в процесите, до преценка за едни или други художествени явления, до навлизане в най-специфичната област на литературните взаимоотношения, той се е оказал недостатъчно подготвен и борави с методи, които по-скоро огрубяват нещата, изопачават картината, без да докосват действителните, съществените проблеми. Художникът Тургенев почти не присъствува в тази студия. Не присъствува и съвременното, самостоятелно, детайлно познаване на неговия творчески път, на неговия истински принос. Авторът се е отправил

в дълъг път с непомерни претенции, с неопишуемо самочувствие, а се е оказал на края на пътя с почти празна торба. Ние със задоволство отбелязваме ценното в неговия труд, новите факти и документи и някои негови наблюдения, но никак не можем да отменим недъзите в самия му подход, в методологията му, които са се отразили върху студията с неотвратима неизбежност. А да свързваме този труд с грандиозните задачи на седемгодишния план на Съветския съюз по изграждане на комунистическото общество и да внушаваме на съветското тургеневоведение да се учи от него — просто съвестта не ни позволява. Нека това вършат други, които вероятно изхождат от по-други съображения. Жалко е само едно — че всички те са млади хора, правещи първите си крачки в науката. Поне като русисти да си бяха спомнили известното мото на Пушкин към една от главите в „Капитанската дъщеря“: „Пази честта си от младини!“

ИВАН ЦВЕТКОВ

КНИГА ЗА КРИЗАТА В МОДЕРНИЯ ЗАПАДЕН РОМАН

У нас все още се плаща дан на една неизживяна от времето на култа към личността неприятна и нежелателна инерция. А именно за нашумели западни автори да се пише малко (обикновено в порядъка на обикновени бележки) или пък въобще нищо да не се пише. По този начин нашата общественост твърде често остава непозната със същността на това или онова ново явление, с тази или онази книга в отделна национална литература. Но така или иначе, въпреки официалното мълчание, из „литературния етер“ се носят слухове и „оценки“ за книги и писатели, и то често пъти суперлативни. Затова един от сполучливите и проверени методи да се прецени реалната естетическа, новаторска или псевдоноваторска стойност на един или друг нашумял автор е нашата литературоведска мисъл редовно и компетентно да осветлява българската публика за творческите явления, които в даден момент „скандализират“ френския, английския или американския читател. По този начин, от една страна, ние ще имаме ясна и богата представа за литературния живот в чужбина, а от друга — ще се пресече пътят на нечистоплътни спекулации и преувеличавания около най-новата книга на Франсоаз Саган или на Самуел Бекет. В този смисъл книга като „Кризата в модерния западен роман“ от Минко

Николов е едно хубаво явление, което по начало трябва да бъде поздравено, прието и насърчено. Подобни критични прояви обогатяват „асортимента“ на нашата литературоведска книжнина, разширяват погледа и кръгозора ни, и колкото на пръв поглед да се вижда чудно това на любителите на догматично-сектантското мислене, правят ни вътрешно по-устойчиви към наистина упадъчните явления в западното изкуство и в западната литература.

В композиционно отношение книгата на М. Николов обхваща осем самостоятелни по характер глави, вътрешно обединени от една основна идея — мисълта да се покаже същността на кризата в модерния западен роман. Някои от главите-очерци („Революцията в изкуството“ и романа“, „Екзистенциализъм и романисти“ и др.) са посветени на отделни явления и литературни течения, а други пък („Законодателите“ Джойс и Пруст“, „Култът към Кафка“, „Уроците на Томас Ман“) — на отделни автори и техни романи.

Преди всичко разглежданата книга ни радва с факта, че тя носи в сбит вид истината за литературното дело на редица западни творци. Едни от най-силните и най-убедителни места в нея са страници, посветени на писателите, привърженици на екзистенциализма. Досега у нас при оценката на екзистенциализма като